

7. UNWTO World Tourism Barometer. Advance Release, January 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : < <http://www.unwto.org>>.
8. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: Искусство разработки и реализации стратегии : учебник для вузов : [пер. с англ.] / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд . – М. : Банки и биржи : ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

Отримано 01.02.2013. ХДУХТ, Харків.
© О.В. Борисова, 2013.

УДК 338.48.009.12

В.М. Селютін, канд. екон. наук
Г.В. Токарчук, асп.

АНАЛІЗ ІНДЕКСУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Розглянуто питання аналізу тенденцій туристичної галузі України. Наведено аналітичне представлення даних Всесвітнього Економічного Форуму з рейтингу конкурентоспроможності сфери подорожей та туризму. Визначено вплив туристичної сфери на національну економіку. На основі аналізу запропоновано пріоритетні напрями програми розвитку туристичної галузі в Україні.

Рассмотрен вопрос анализа тенденций туристической сферы. Приведено аналитическое представление данных Всемирного Экономического Форума по рейтингу конкурентоспособности отрасли путешествий и туризма. Определено влияние туристической сферы на национальную экономику. На основе анализа предложены приоритетные направления программы развития туристической отрасли в Украине.

The question of the analysis of tendencies of the tourist sphere is considered. Analytical data presentation of the World Economic Forum on a rating of competitiveness of branch of travel and tourism is given. Influence of the tourist sphere on the national economy is defined. On the basis of the analysis it is offered the priority directions of the program of development of the tourist branch in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останнім часом стабільним трендом в історії міжнародного туризму залишається збільшення кількості туристичних прибуттів, поживлення інтересу до віддалених дестинацій, зростання частки доходів від туристичної діяльності в національних показниках ВВП різних країн. У рамках загальних тенденцій якісного та кількісного росту в міжнародному

туризмі об'єктивно виникає необхідність ефективного обліку та аналізу для виявлення кількісних та якісних змін у галузі. Аналіз елементів, які складають індекс конкурентоспроможності України у сфері подорожей і туризму є актуальним завданням, оскільки це дозволить виявити існуючі проблеми розвитку сектора. Разом із тим особливо гостро постає питання стратегічного планування і формування програми розвитку туристичної сфери в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням у сфері міжнародного туризму присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема, конкурентоспроможність туристичної індустрії України розглядали А. Александрова, В. Бабарицька, Н. Гуляєва, Г. Заячківська, Н. Кабушкін, В. Квартальнов [1]. Більшість науковців визначали вплив туризму на національну економіку та його конкурентне позиціонування на міжнародному туристичному ринку. Туризм розглядається низкою вчених як ефективний засіб розвитку на національному рівні [3]. На думку Мабогунже традиційно туристична діяльність асоціюється із економічним ростом, соціально-економічним розвитком, як прямими наслідками зростання частки галузі у національному рівні добробуту країни [6]. Разом із тим, Харісон висуває думку про те, що розвиток як такий, виявляється багатовимірною діяльністю, до якої залучаються не лише економічні, але також і соціальні, політичні, культурні чинники [4]. Проте окремому дослідженню ефективного аналізу туристичної діяльності в системі національної економіки не приділено належної уваги. Зокрема Локхарт вважає, що цілі туристичного розвитку та засоби їх досягнення до сих пір викликають труднощі в рамках теоретичного розгляду та практичної реалізації [5].

Мета та завдання статті. Метою статті є обґрунтування можливості застосування індексу конкурентоспроможності України у сфері туристичної діяльності під час оцінки конкурентоспроможності галузі. Завданням статті виступає узагальнення даних індексу конкурентоспроможності та визначення пріоритетних напрямів у рамках формулювання програми розвитку галузі на основі дослідження кількісного представлення аналітичної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Орієнтація та стійкий розвиток туризму передбачає акцент на задоволенні базових потреб, таких як їжа, притулок, безпека життя та освіта, в той час, коли економічне зростання залишається головною характеристикою процесу. Стійкий розвиток туризму передбачає довгострокову цілісну всеохоплюючу перспективу, що підтримує рівність, можливість вибору, політичну свободу, культурну прозорість та подальший розвиток вище зазначених елементів. Разом із розвитком туризму спостерігається поживлення в інших галузях, будівництві, фінансових

послугах, зв'язку, транспорту, сільському господарстві та промисловості, які отримують більший потік прибутків із їх збільшенням, у результаті росту попиту на традиційні місцеві продукти [3].

Протягом останніх шестидесяти років сфері туризму довелось пережити тривалу експансію та диверсифікацію, щоб стати одним із найбільших та динамічних економічних секторів світу. Навіть за умов загальних негативних тенденцій міжнародні прибуття ілюструють безперервний тренд зростання – 25 мільйонів у 1950 році, 277 – у 1980 році, 435 – у 1990 році, 675 – у 2000 році, і, нарешті, 395 – у 2010 році [7]. Близько 100 країн отримують сьогодні приблизно 1 мільйон туристичних прибуттів на рік. Серед них багато країн, що розвиваються і використовують доходи від туристичної діяльності на користь економічного та соціального розвитку (топ-15 розвинених країн поступились показниками динаміки зростання Китаю, Туреччині, Малайзії, Мехіко, Україні та Російській Федерації).

Так, присутнє стабільне збільшення інтересу до дестинацій, що знаходяться на етапі розвитку порівняно із економічно зрілими туристичними об'єктами. Резонансне зростання в галузі, разом із ефективною політикою держави, направленою на підтримку туризму та інвестиційне забезпечення інфраструктури залишаються головними чинниками стійкої динаміки розвитку. У період із 2000 по 2010 країни, що розвиваються продемонстрували зростання кількості міжнародних туристичних прибуттів із 259 до 442 мільйонів, із відповідним щорічним темпом росту 5,5%. У той же час аналогічний показник розвинених країн склав лише 1,7% (416 мільйонів у 2000 році і 493 – у 2010 році).

Об'єктивно можна спостерігати збільшення впливу туристичної на світову економіку. За даними 2011 року в туризмі зайнято 8,7% працездатного населення (255 млн людей, тобто 10-й працюючий), вклад у світовий ВВП 6,3 трлн доларів США (близько 9%), 743 млрд інвестицій (5% інвестицій у загальному капіталі), таблиця 1. За останні п'ятнадцять років галузь туризму сформувалась та отримала визнання як одна із найбільших у світі сфер діяльності із надання послуг. У багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, внесок у валовий національний дохід яких складає 20%...45%, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти [7]. Туризм стимулює розвиток елементів інфраструктури – готелів, ресторанів, підприємств ресторанного господарства, тощо. Туристична діяльність зумовлює збільшення доходної частини бюджету за рахунок податків, (прямі – плата за візу, митний збір; непрямі – збільшення заробітної платні).

Як показують дані таблиці 1, показники України у порівнянні із усередненими відповідними даними країн Європи та світу є задовільними із урахуванням загального економічного стану країни та етапу розвитку.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика впливу туристичної діяльності на національну економіку в Україні й світі

Показник впливу сфери подорожей та туризму на загальний економічний стан країни	2011 р., млрд грн, (Україна)	% від загального обсягу ВВП (Україна)	% від загального обсягу ВВП (Європа)	% від загального обсягу ВВП (світ)
Безпосередній внесок у формування ВВП	24,6	2,0	2,8	2,8
Повний внесок у формування ВВП	92,1	7,4	7,9	9,1
Безпосередній внесок у забезпеченість зайнятості (тис. робочих місць)	351,0	1,7	2,7	3,3
Повний внесок у забезпеченість зайнятості (тис. робочих місць)	1,400	6,6	7,7	8,7
Витрати іноземних туристів в країні (дозвілля і ділові подорожі)	42,3	6,0	5,6	5,3
Витрати внутрішніх туристів у країні (дозвілля і ділові подорожі)	36,8	3,0	3,4	4,0
Сумарні кошти, витрачені на подорожі дозвілля (внутрішніми та іноземними туристами)	77,0	6,2	4,6	4,4
Сумарні кошти, витрачені на ділові подорожі (внутрішніми та іноземними туристами)	3,7	0,3	1,3	1,4
Капітальні інвестиції	5,5	2,3	4,5	4,9

У рамках загальних тенденцій якісного та кількісного росту в міжнародному туризмі об'єктивно виникла необхідність ефективного обліку та аналізу для виявлення кількісних та якісних змін у галузі. У 2007 р. Всесвітній економічний форум розпочав розраховувати Індекс конкурентоспроможності (ІКПТ) у сфері подорожей та туризму, який дозволяє об'єктивно за низкою складових оцінити країни світу. У звіт було включено дані 124 головних розвинених країн та країн, що

розвиваються. У 2008 році було включено 130 країн, у 2009 – 133, у 2011 – 139. Індекс включає аналіз визначальних чинників, що формують загальну привабливість у рамках контексту розвитку бізнесу в сфері подорожей та туризму окремих країн більш детально порівняно із характеристикою потенціалу країни, як туристичної дестинації.

Загалом до складу ІКПТ входить 32 статистичних і 30 емпіричних показників, які отримують у результаті експертної оцінки й ранжування шляхом присвоєння кожному показнику від 1 до 7 балів. Відносно отриманого (усередненого за всіма підіндексами) значення ІКПТ визначають рейтинг країн, що є вирішальним для визначення рівня привабливості середовища країни для розвитку туристичної галузі.

Рейтинг показників визначають на підставі кількісних та дослідницьких даних. Дослідницькі дані ранжують експерти (топ-менеджери, аналітики підприємств-лідерів у різних сферах економіки, які приймають важливі інвестиційні рішення), а кількісні дані (отримані з різних доступних джерел, у т.ч. дані таких міжнародних організацій як ООН, ІАТА, ЮНВТО, ЮНЕСКО та ін.) так само ранжують від 1 до 7, але використовуючи формулу 1 [7]:

$$ІТК = 6 \times \left(\frac{V_c - V_{\min}}{V_{\max} - V_{\min}} \right) + 1, \quad (1)$$

де ІТК – індекс туристичної конкурентоспроможності;

V_c – значення показника країни;

V_{\min} – мінімальне значення показника;

V_{\max} – максимальне значення показника.

Для окремих показників, які відображають негативні тенденції (кількість хворих на СНІД), використовують формулу 2 [7]:

$$ІТК = -6 \times \left(\frac{V_c - V_{\min}}{V_{\max} - V_{\min}} \right) + 7, \quad (2)$$

де ІТК – індекс туристичної конкурентоспроможності;

V_c – значення показника країни;

V_{\min} – мінімальне значення показника;

V_{\max} – максимальне значення показника.

ІКПТ виступає об'єктом аналітичного інтересу, оскільки об'єднує різні групи показників, утворюючи комплексний синтетичний вимірник, який відображає існуючі взаємозв'язки між кількістю

туристичних прибуттів та розвитком різних сфер економіки та суспільства. Важливим є те, що ІКПТ складається не лише з характеристик розвитку туристичної сфери (інфраструктури, потенціалу), але й охоплює показники участі держави у формуванні конкурентоспроможності шляхом реалізації національної туристичної політики, а також розвиток суспільства та суміжних сфер діяльності.

Загальний індекс ІКПТ визначається як середнє арифметичне трьох основних субіндексів, які в свою чергу поділяються на менші підіндекси, таблиця 2.

Таблиця 2 – Позичії субіндексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму

Структура регулювання	Бізнес-середовище та інфраструктура	Ресурсна база (людські, культурні та природні ресурси)
Напрями та пріоритети нормативної бази	Інфраструктура повітряного транспорту	Людські ресурси
Стабільність стану навколишнього середовища	Інфраструктура наземного транспорту	Привабливість галузі подорожей та туризму
Безпека та забезпеченість охорони життя	Туристична інфраструктура	Природні ресурси
Здоров'я та гігієна	Інформаційна та технічно-комунікаційна інфраструктура	Природні ресурси
Пріоритетність галузі подорожей та туризму	Цінова конкурентоспроможність галузі подорожей та туризму	Зміна клімату (в проєкті включення)

Загалом для України цей індекс не зазнає динамічних позитивних змін. У 2007 р. в рейтингу індексу Україна займала 78 місце, а в 2011 р. – вже 85, таблиця 3.

Таблиця 3 – Зміна рейтингової позиції основних елементів ІКПТ України з 2009 по 2011 рік

№ з/п	Критерій	2009	2011	Зміна рейтингової позиції
1	Туристична інфраструктура	55	53	↑
2	Інфраструктура наземного транспорту	72	74	↓
3	Наявність кваліфікованих кадрів	85	63	↑
4	Рівень безпеки	86	82	↑
5	Візові вимоги	91	87	↑
6	Інфраструктура повітряного транспорту	94	93	↑
7	Надійність роботи правових органів	105	122	↓
8	Відносини місцевого населення до іноземців	119	127	↓
9	Якість доріг	120	136	↓
10	Якість навколишнього середовища	123	133	↓
11	Пріоритетність туризму для уряду	125	130	↓
12	Ступінь та ефективність системи оподаткування	126	136	↓
Індекс конкурентоспроможності України у сфері подорожей та туризму		77	85	↓
Загальна кількість країн, що оцінювались		133	139	*

Дані таблиці 3 говорять про погіршення рейтингу позицій №№ 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12 та покращення позицій №№ 1, 3, 4, 5, 6. На нашу думку, в рамках об'єктивності критичного аналізу загального рейтингу індексу конкурентоспроможності України необхідно враховувати і збільшення кількості країн, що оцінювались у 2011 році. Так, зниження рейтингу за окремими позиціями доцільно обґрунтовувати даною суб'єктивною умовою. Разом із тим експертами економічного форуму було виділено головні, на їх думку, найбільш вагомі характерні елементи для України у разі формування загального індексу конкурентоспроможності. Серед них:

- 2.05. Концентрація твердих часток у атмосфері (рейтинг – 27);
- 4.01. Кількість лікарів (рейтинг – 30);
- 4.02. Доступність якісної санітарної профілактики (рейтинг – 50);
- 4.04. Забезпеченість місць у лікарнях (рейтинг – 3);
- 5.02. Державні витрати на розвиток галузі (рейтинг – 38);

- 6.02. Доступний вітчизняний пасажиро-кілометраж (рейтинг – 43);
- 6.06. Кількість авіаліній (рейтинг 31);
- 7.02. Якість залізничної інфраструктури (рейтинг 25);
- 7.04. Якість наземної транспортної мережі (рейтинг 37);
- 8.02. Наявність компаній із оренди автомобілів (рейтинг 40);
- 8.03. Наявність АТМ банкоматів для карток Visa (рейтинг 30);
- 9.03. Телефонні лінії (рейтинг 45);
- 9.05. Кількість абонентів мобільного зв'язку (рейтинг 37);

Як видно із наданих даних, можна відмітити, достатній рівень елементів, відзначеними в якості вагомих чинників під час формування індексу. Увага експертів, таким чином зосереджується на стані екології, медичному забезпеченні, транспортній інфраструктурі, рівні розвитку комунікацій. Зазначені чинники безумовно говорять про можливість розвитку та реалізації потенціалу в галузі. Таким чином, можна припустити, що навіть за умов загального низького індексу (85 із 139), в Україні існують можливості для подальшого розвитку туристичної галузі, в рамках проектування ефективної стратегії і її належного виконання. Результати даного дослідження дають можливість говорити про перспективні шляхи розвитку туристичної галузі при створенні певних умов.

Висновки. У ході аналізу туристичної діяльності в контексті індексу конкурентоспроможності галузі подорожей та туризму доцільним видається детальне виявлення можливостей і якісного потенціалу в рамках формулювання програми розвитку галузі. Так, наочно виділяються позиції, що вже показують позитивну динаміку і такі, що потребують стимулювання і підтримки для подальшого зростання.

Повинна бути сформульована чітка концепція розвитку туризму в країні, яка б враховувала всі зовнішні та внутрішні чинники впливу на функціонування даного виду діяльності. Достойний рівень розвитку туристичної галузі України сприятиме створенню нового образу країни, що динамічно розвивається, підтримує її статус і престиж у світовій економіці.

Список літератури

1. Заячківська Г. А. Індекс конкурентоспроможності України у сфері подорожей і туризму / Г. А. Заячківська // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль, 2010. – Вип. 7. – С. 407–410.
2. Охріменко О. Соціальні аспекти безпеки сфери туризму в умовах глобалізації / О. О. Охріменко // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 36–41.
3. Ayers R. Tourism as a passport to development in small state / R. Ayers // International Journal of Social Economics. – 2000. – № 27. – P. 114–133.
4. Harrison D. The Sociology of Modernization and Development / D. Harrison // London-Routledge. – 1980. – № 11. – P. 214–219.
5. Lockhart D. The Development Process in Small Island States / D. Lockhart // Tourism and politics. – 1993. – № 23. – P. 228–246.
6. Mabogunje A. The Development Process: A Spatial Perspective / A. Mabogunje // London Hutchinson. – 1980. – № 9. – P. 154–159.
7. Офіційний сайт Світового економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www3.weforum.org/docs/TTCR11/>>.
8. Статистична інформація країн світу Index Mundi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.indexmundi.com/facts/ukraine>>.

Отримано 01.02.2013. ХДУХТ, Харків.

© В.М. Селютін, Г.В. Токарчук, 2013.

УДК 621.9.:681.3

О.В. Жегус, канд. екон. наук, доц.

М.А. Маляров, студ.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто ситуацію на ринку роздрібноЇ торгівлі України та Харківської області. Проведено аналіз стану та тенденцій розвитку роздрібноЇ торговельноЇ мережі. Виявлено особливості розвитку роздрібноЇ торговельноЇ мережі продовольчими товарами в Харківській області.

Рассмотрена ситуация на рынке розничной торговли Украины и Харьковской области. Проведен анализ состояния и тенденций развития розничной торговой сети. Выявлены особенности развития розничной торговой сети продовольственными товарами в Харьковской области.